

Kurat, Prof. Dr. Akdes Nimet, *Türk - İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi* (1553-1610). A. Ü. D. T. C. F. Yayınları No. 84. Tarih Enstitüsü No. 10. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953. VIII+230 s.

İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu ile münasebet tesis eden Avrupa devletleri arasında en geç kalanlardan biridir. İki devlet arasında münasebetlerin başlaması, "Türklüğün büyük asrı" diye vasıflandırılan XVI. Yüzyılın sonlarına rastlamaktadır ki bu tarihler İngiltere'nin Kraliçe Elizabeth'in idaresinde İmparatorluk olarak taazzuv ettiği devreyi teşkil etmektedir. Biri devrin, diğeri de gelecek yüzyılların en büyük ve kudretli imparatorluğu olan Osmanlı ve İngiltere devletleri arasında münasebetlerin başlaması ve gelişmesi şüphesiz ki dikkatle işlenmesi gereken önemli konulardan birini teşkil etmektedir.

İşte bu bakımdandır ki bir asırdan beri bu mevzuda bir hayli eser neşredilmiş bulunmaktadır. J. W. Zinkeisen, daha 1840 da çıkan "Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa" adlı meşhur eserinde Türk - İngiliz münasebetlerinin mahiyet ve seyrini vuzuhla belirtmiş ve Zinkeisen'den bu yana İngiliz arşiv ve kaynaklarında bulunan malzemeye dayanılarak birçok neşriyat yapılmıştır. Ancak bir taraftan Zinkeisen'in verdiği malûmatın genişletilmesi, diğer taraftan hâdiseleri tek taraflı olarak mütalâa eden İngiliz kaynaklarının kontrolü ve tamamlanması için Türk arşivlerindeki malzemenin de işlenmesi gerekmekte idi.

Bu mevzua âit arşiv vesikalarımız ilk defa Safvet bey tarafından TOEM de yayınlanmıştı ("Üçüncü Sultan Murad'ın İngiltere Kraliçesi Elizabeth'e bir nâmesi". 3. Sene, Cüz. 13, 814 vd). Ahmed Refik bey de, 1932 de "Türkler ve Kraliçe Elizabeth" adlı eserinde, Safvet beyin neşrettiği vesikalarla birlikte İngiltere ile münasebetlerin başlangıcına âit "14" vesikayı neşretmişti. 1949 da ise Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı "On dokuzuncu asır başlarına kadar Türk - İngiliz münasebatına dair vesikalar" başlığı altında Osmanlı kaynaklarında mevcut çok kısa bir kaç kayıtla birlikte Başvekâlet Arşivinde bulunan vesikaları yayınlamıştı (Belleten, C. XIII, Sa. 51).

İngiliz kaynakları ve Türk arşivindeki malzemeye göre mevzuu ilk defa ele alan da D. T. C. F. İngiliz Dili ve Edebiyatı Profesörü sayın Hamit Dereli oldu. 1942 de yazdığı fakat 1951 de yayınladığı "Kraliçe Elizabeth devrinde Türkler ve İngilizler. Bir araştırma" adındaki eseri, ilk İngiliz tüccar ve elçilerinin Osmanlı ülkelerine gelişlerinin hikâyelerinin dışında A. Refik beyin neşrettiği vesikalardan ayrı olarak Başvekâlet Arşivindeki Mühimme defterleri üzerinde yapılan bir araştırmanın neticesi idi.

Aynı şekilde, İngilizce Profesörü merhum Orhan Burian da 1953 e kadar Osmanlı - İngiliz münasebetlerini "Türk - İngiliz Münasebetlerinin ilk yılları" adındaki makalesiyle incelemiş (A. Ü. D. T. C. F. Dergisi C. IX, Sa. 1-2. 1951) ve İstanbul'daki ikinci İngiliz elçisi E. Barton'un 1593 te Murad III. a takdim ettiği hediyelerin hikâyesini Hakluyt's. Voyages, Vol. IV, 1-18 den tercüme ederek yayınlamıştı ("Kraliçe Elizabeth'den Üçüncü Sultan Murat'a gelen hediye'nin hikâyesi". A. Ü. D. T. C. F. Dergisi, C. IX, Sa. 1-2). Bundan başka, 1597-1607 yılları arasında İngiliz

elçiliğini yapmış olan H. Lello'nun, Osmanlı devlet adamları hakkında indî görüşlerini ihtiva eden muhturasını da türkçe tercümesiyle birlikte neşretmişti ("Lello'nun Muhturası". Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi yayınları, Ankara, 1952).

Bütün bu neşriyattan sonra mevzuun son defa Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat tarafından ele alındığını görüyoruz. Türk - İngiliz münasebetlerinin başlangıcı ve 1610 yılına (resmî ilk Osmanlı Elçisi Müteferrika Elhaç İbrahim Ağa'nın İngiltere'ye gönderilmesi) kadarki gelişmesine tahsis edilen eser, sayın yazarın Önsöz'deki ifadesiyle bilhassa İngiliz ve Türk arşivlerindeki malzemeden faydalanılarak meydana getirilmiştir. Kitap, şimdiye kadar neşredilmiş olan türkçe tetkik ve eserlerde bulunmayan malûmatı ihtiva ettiği gibi sonuna, çoğu İngiliz devlet arşivinden alınan bazı vesikaların metinleri de eklenmiştir. (Bunlardan IV. vesikanın Başvekâlet Arşivi Mühimme defterlerinde bulunan sureti daha önce Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı tarafından neşredilmişti. Belleten 51, s. 575).

Sayın Prof. A. N. Kurat'ı bu mesaisinden dolayı tebrik etmeyi zevkli bir vazife sayarız. Gerçekten, bir taraftan matbu kitaplardaki malûmatın derlenip toplanması, diğer taraftan da arşiv malzemesinin çıkarılıp değerlendirilmesi şüphesiz ki uzun ve dikkatli bir mesaiyi gerektirecek mahiyettedir. Ancak sayın Akdes Nimet Kurat'ın bu bakımdan kâfi derecede zaman bulamadığı ve eserini sür'atle kaleme aldığı anlaşılıyor. Bu yüzden de, küçük bir dikkatle düzeltilebilecek yanlışlıklar olduğu gibi kalmış, bazen istifade edilen kaynağın tesiriyle olaylar tek taraflı olarak tefsir edilmiş ve ister istemez tezadlara düşülmüştür.

Aksaklık, daha eserin tertibinde göze çarpıyor : Kitap, metin olarak "Türk-İngiliz münasebetlerinin başlangıcı", "Osmanlı ülkelerinde İngiliz - Fransız rekabeti" ve "Türk - İngiliz münasebetlerinde İspanya meselesi" diye "3" bölüme ayrılmış. "İngiltereye gönderilen ilk Türk tüccarları ve elçileri" bahsi de (s. 162-173) sanki "İspanya mes'esi" ile alâkalı imiş gibi bu bölümde mevzubahs edilmektedir. Fakat bizzat sayın yazarın bu konuda verdiği malûmattan da anlaşılıyor ki İngiltere'ye gönderilen Osmanlı tacir ve elçilerinin "İspanya mes'esi" ile hiç ilgisi yoktur. Binaenaleyh onun bu bölüme dahil edilmemesi gerekirdi. Zira bu bahis pek âlâ "Türk - İngiliz münasebetlerinin başlangıcı" (hakikatte bu bölüm, münasebetlerin gelişmesini de ihtiva etmektedir) bölümüne konulabilirdi.

Eser devamınca tasvir edilen Osmanlı devlet nizamı, herhalde hakikatı ifade etmekten hayli uzak olsa gerektir. Sayın Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, bize "rüşvet" esası üzerine kurulmuş ve ona göre işliyen bir Osmanlı devlet hayatı ile devlet siyasetini "rüşvet" e göre ayarlıyan bir devlet adamları tablosu çizmektedir. Bu tabloya göre, başta bizzat pâdişah olmak üzere bütün devlet ricali "rüşvet" siz iş görmekte (bütün eser boyunca devam eden bu mütalâa için bilhassa bk. s. 95 vd.) ve meselâ -devlet menfaatini hiç gözetmeksizin- 60.000 duka mukabilinde İspanya ile mütareke bile akdetmektedirler (s. 128). Paranın her zaman için ve her yerde zayıf iradeli şahısları cezbeden ve hattâ bazı vicdanları satın alan sihirli bir kuvvet olduğu muhakkaktır. XVI. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı idaresinde irtikâp ve rüşvetin rol oynamağa başladığı da gizlenmeye lüzum olmıyan bir realitedir. Lâkin bu tâli unsuru esas bir prensip haline koyarak bütün devlet hayatına teşmil etmek ve mütareke veya muahedelerin yapılmasında tek âmil olarak mütalâa etmek te hakikatten o nispette uzaklaşmak demektir. Kaldı ki bu "rüşvet" iddialarının çoğu, o za-

manki İngiliz Elçisi Harborne'un kayıtlarına dayanmaktadır (bk. s. 96 ve 128) ki kendisinin türklere karşı hiç te dostça hisler beslemediğini, hattâ "Londra'ya yolladığı mektuplarında türkler hakkında düşmanca ifadeler" rastlandığını da gene Prof. Dr. Kurat'tan öğreniyoruz (s. 93). Diğer taraftan, Osmanlı pâdişah ve devlet ricâline takdim edilen para ve eşyanın "peşkeş, hediye" telâkki edildiği, bunun usulden olduğu, fakat bu peşkeş veya hediyelerin verenler tarafından "rüşvet" sayıldığı da malûmdur. Nitekim sayın Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat ta bir ara bu hediyelerin usulden olduğunu (s. 95) ve emsaline Avrupa'da da rastlandığını (s. 96) kaydetmektedirler. Böyle olduğu halde, rüşvet iddialarının ispat edilmiş bir hakikatmış gibi ve hiçbir tenkide tâbi tutulmaksızın uzun uzun nakledilmesindeki tezdâ anlamlık imkânsızdır.

O kadar ki, Harborne'un Sadr-ı âzam Siyavuş Paşayı "köpek" diye tavsif eden terbiyesizce sözleri bile önemli bir kayıtmış gibi aynen tercüme edilmiştir (s. 96). Harborne'dan sonra İngiltere elçisi olan E. Barton'un "Osmanlı devlet adamlarında müşahade ettiği bu karaktersizliğin" (?) sebeplerini izah yollu mütalâaları da hiç bir tenkide tâbi tutulmadan olduğu gibi nakledilmektedir. Burada Osmanlı devlet adamlarının "sahte bir dinde terbiye" edildiklerinden ve "bu kadar ahlâksız ve âdî muhitte" yetiştiklerinden bahsedilmektedir ki (s. 97) sayın yazarın da aynı kanaatta olup olmadıkları sorulmağa değer.

Osmanlıların, İspanya'ya karşı Fransızlara yardım va'dettiklerinden bahsedilirken "Fakat Türkerin bu kabul vaadlerinden hiçbir şey çıkmıyacağı çok geçmeden anlaşılmiş oldu" deniliyor (s. 122, krş. s. 161). Hayretle okuduğumuz bu ağır hükmün cevabını biraz sonra gene Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın ifadesinde buluyoruz: "Fransız ve İngiliz hükümdarları İspanya'ya karşı mücadelelerinde nasıl Türklere faydalanmayı tasarlıyorlarsa, Osmanlı hükümetinin de aynı tarzda düşünmesinden daha tabii ne olabilirdi?" (s. 125). O halde baştaki hüküm kendiliğinden nakzedilmiş demektir.

Bunun gibi, "Osmanlı devleti şu anda İspanyaya karşı harekete geçecek bir durumda değildi" (s. 136) denirken, biraz sonra Murad III. in va'dini tutmadığından şikâyet edilmektedir ki (s. 161) bunları da telif etmek cidden güçtür.

Esasen Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın, Osmanlı pâdişah ve devlet adamlarının karaktersizliklerini, rüşvete düşkünlüklerini belirtmeğe önem verdiği veya hiç olmazsa kullandığı kaynakların tesirinden kurtulamadığı görülmektedir :

Devrin pâdişahı Murad III. in "tenperest, aç gözlü" bir hükümdar olduğu söylenmiş (s. 17), fakat hususi hayatı hiç te mazbut olmyan Elizabeth'in karakterine nedense temas edilmemiştir.

Harborne'un elçiliğine âit masrafların listesi verildikten sonra "İngiliz elçisinin saraya sunduğu hediyeleri, aldığı 'tayinat-ı baha'nın iki misli olduğu da bu listeden görülmektedir" deniliyor (s. 73). Osmanlı devletinin büyük bir cömertlikle elçilere ödediği ve emsâline Avrupa devletleri, bu meyanda İngiltere'de de göremediğimiz "tayinat bahası" ("tayinat-ı baha" tâbiri yanlış ve manasız bir terkip olup "tayinat bahası,, veya "baha-i tayinat" olması gerekir) ile, elçilerin buldukları memleketin sarayına takdim ettikleri ve eskiden beri devam edegelen hediyeler arasında böyle bir münasebet kurmağa imkân olmasa gerektir. Çünkü elçilikler,

herşeyden evvel bir gelir kaynağı değil masraf müessesesidir ve elçilerin, devlet reisleri veya hükümetleri adına takdim ettikleri hediyelerin masrafını almaları görülmüş değildir. Hattâ sayın Prof. Kurat'ın da dedikleri gibi Harborne'un, yalnız Osmanlı sarayına değil "arada bir Kıraliçe Elizabeth'e ve Walsingham'a da hediyeler yollaması icabediyordu" (s. 71).

Osmanlı devlet ricâlinin tasvir edilen karakterleri karşısında hâdiselerde İngiltere hesabına çalışan bazı şahısların karakterleri belirtilmemektedir. Meselâ : Harborne'un İstanbul'da en büyük yardımcısı olan tercüman Mustafa'nın, icabında lâtince vesikaları tahrif ederek yanlış tercüme yapıldığı bilindiği halde (bk. Prof. Hamit Dereli, adı geçen eseri, s. 73) buna temas edilmemiştir.

Aynı zamanda, elçi E. Barton'un "mekabir-i müslimîn üzerine kazurat" dökecek derecede çeşitli ahlâksızlıklarda bulunduğu hakkında enteresan bir arşiv vesikası mevcut olduğu halde buna da işaret edilmemiştir. Eserini hazırlamak için Türk arşivinde de çalışan sayın yazarın arşivde bu vasıkaya rastlamamış olmaları mümkündür. Ancak vesika Prof. H. Dereli tarafından neşredilmiş olduğuna göre (s. 104 vd.) buna ehemmiyet verilmemiş olmalıdır.

Maamafih, sayın Prof. Dereli'nin eserinden gereken şekilde faydalanılmadığı anlaşılıyor. Eğer öyle olsaydı Barton'un Heybeli Ada'daki mezarının kitabesi Ahmed Refik'ten naklen yarım olarak değil (s. 84) Prof. Dereli'nin kaydettikleri şekilde (s. 105) tam olarak verilecekti. Aynı zamanda 1585 te Berberî korsanları tarafından yakalandığı bildirilen "Jesus" gemisinin (Kurat, s. 68) korsanlar tarafından değil de bir borçluyu kaçırmağa teşebbüs ettiği için Trablus Beylerbeyi Ramazan paşa tarafından tevkif edildiği (Dereli, s. 88 vd.) tebâruz ettirilmiş olacaktır.

Sayın Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, olayları nakle ederken bazı noktaları da müphem bırakmış ve eserini kontrol etmediği için basit fakat o nisbette ehemmiyetli yanlışlıklar yapmış bulunuyor :

Osmanlı İmparatorluğunun Fransa'ya bahşettiği ve Kapitülasyonların başlangıcı olarak gösterilen ilk ticaret âhidnâmesinin "1535"te verildiği umumiyetle kabul edilmiş bir hakikattir. Nitekim mezkûr âhidnâme metni, Osmanlı muahedelerini ihtiva eden eserlerde de "Şubat 1535" tarihiyle kaydedilmiştir (G. Noradounghian, I, 83 ; Baron de Testa, I, 15). Böyle olduğu halde Prof. Dr. A. N. Kurat bunun tarihini hep "1536" olarak göstermektedir ki (s. 5, 33, 102, 104) bunun yanlışlığı meydandadır.

İngiltere ile "1580" de yapılan ilk ticaret anlaşmasının tafsilâtı verildikten sonra H. Lello'nun elçiliğinden bahsedilirken Elizabeth'in Mehmed III. e bir nâme yazarak "1593 teki âhidnâmenin yeniletilmesi" ni rica ettiği kaydedilmektedir (s. 87. krş. s. 109). Halbuki "1593" te İngiltere ile yeni bir âhidnâme yapıldığı veya 1580 âhidnâmesinin tecdit edildiği hakkında eserde hiçbir işaret mevcut değildir. "1593" ün bir tarih hatası olmadığı da, bu tarihte İngilizlere, Fransızların Osmanlı ülkelerinde sahip oldukları imtiyazların tanındığına dair bir anlaşma yapıldığı hakkındaki kayıtlardan anlaşılmaktadır (Meselâ, G. Noradounghian, I, 37). Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın, Türk - İngiliz münasebetlerini aydınlatmak gayesini güden eserinde, âhidnâme gibi önemli aşikâr bir olaya hiç temas edilmemesindeki maksadı anlamak müşküldür.

Hele, Osmanlı İmparatorluğundaki para durumu hakkında verilen rakamlar, sayın Profesörün çalışma sistemini ve kaynaklardan istifade tarzını belirten tipik bir misâl teşkil etmektedir : Osmanlı İmparatorluğunda paranın kıymetinden bahsedilirken aynen şöyle deniliyor : “Kanunî Sultan Süleyman zamanında tesbit edilen esaslara göre 1 dukat, yani florin (altın sikke)-55 (ve sonraları 60) akçeye (gümüş) muadildi ; 1 kuruş (altın)-400 akçe idi ; bu hesaba göre 1 okka gümüşten 500 akçe kesilirdi ve gümüşün dirhemi 2 akçe kıymetinde idi” (s. 88). Kanunî Süleyman zamanında “1 dirhem ,, gümüşten “2 akçe” kesildiğini bildiren bu kayıt, eğer doğru olsaydı, Osmanlı para sistemi hakkında şimdiye kadar bilinen bütün malûmat altüst olacaktı. Çünkü Osmanlı pâdişahlarının, devletin en müreffeh devirlerinde bile “1 dirhem” gümüşten “2” değil ancak ortalama bir hesapla “3” akçe kestirebildikleri bilinmektedir. Lâkin biraz dikkat edilecek olursa sayın Prof. Dr. Kurat’ın bu hesapta yanlışlıkları görülür. Çünkü “1 okka gümüşten 500 akçe” kesilmesi ve gümüşün dirheminin “2 akçe” olabilmesi için “okka”nın “250 dirhem” olması icap eder. Halbuki “okka”nın “250” değil de “400” dirhem olduğu aşîkârdır. Bu hesap tersine de alınsa hata gene mevcuttur. Yani “1 dirhem gümüşün 2 akçe” olduğu kabul edilse bile o takdirde “1 okka” gümüşten (400 dirhem) “500” değil “800” akçe kesilmesi gerekirdi. Sayın Prof. Dr. A. N. Kurat’ın bu kaydı, bir hesap hatası olmaktan başka, istifade edilen kaynağın gereği şekilde tetkik edilmediğini de göstermektedir. Gerçekten yazarın, -zikretmemekle beraber- bu malûmatı Hammer’den aldığı anlaşılıyor. Hammer’deki kayıt ise şudur : “O vakte kadar kabul olunan rayiç icabınca 500 akçelikten ziyade sikke kesilemeyecek olan bir okka gümüş 1000 akçe ve daha ziyade bir fey’ ararak gümüşün dirhemi 2 akçe yerine 10 ve 12 akçe tutar oldu” (M. Ata trc. VII, 159). Görülüyor ki sayın yazar, Hammer’deki kayıtların yarısını almış ve cümlelerin sonuna hiç dikkat etmemiştir. Eger öyle olsaydı bir okka gümüşten “500” değil de “1000” akçe kesilmeğe başlandığını görecektiklerdi. Kaldı ki Hammer’in verdiği bu malûmat ta hayli eskimiştir. Meskûkât katalogları ve son yıllarda Osmanlı İmparatorluğunun iktisadî tarihi hakkında yapılan neşriyat dururken bu mevzuda Hammer’in siyasi tarihinin kullanılması elbette ki doğru değildir. Meselâ Prof. Dr. Kurat’ın da bu eserini yazarken kullandıkları Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı’nın yukarıda adını zikrettiğimiz makalesinin bulunduğu Belleten’de (Belleten’in bu 51. sayısı hep 50, hattâ 50. cilt diye kaydedilmiştir ki buna aşağıda temas edeceğiz) Doç. Dr. Mustafa Akdağ’ın “Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve inkişafı devrinde Türkiye’nin iktisadî vaziyeti” adlı makalesinden pek âlâ istifade edilebilirdi. Böylece 1520 de “100 dirhem” gümüşten (1 okka değil) “457” akçe kesildiği, bunun bazen “533”e kadar çıktığı, Murad III. in cülusunda 100/435 nisbeti kabul edildiği halde yeniden 100/525 e dönüldüğü hattâ bu pâdişahın son zamanlarında nisbetin 100/800 e kadar düştüğü görülecekti (bk. Doç. Dr. Mustafa Akdağ, adı geçen makale, Belleten 51, s. 518).

Bütün bu yanlışlıkların, ihtisas sahası itibariyle Orta Çağlar tarihi Profesörü olan sayın yazarın Osmanlı tarihinin kaynakları ve bu hususta yapılan neşriyatı lâyikeyle takip edemeyişinden ileri geldiğini sanıyoruz. Nitekim eserde başvurulan bazı kaynak ve tetkiklerin yanlış tanıtılması da bunun bir delilidir :

Daha Önsöz’ün ilk cümlesinde Zinkeisen’in “Geschichte des Osmanischen

Reiches in Europa” sının “dört” cilt olduğundan bahsediliyor ki (s. VII) bu eserin “7” cilt olduğu muhakkaktır.

Sonra, Selânikî Mustafa Efendi, Murad III. devrinin “vak’anüvisi” olarak tanıtılmaktadır (s. 79). Selânikî’nin bu devir müverrihlerinden olduğu ne derece şüphesiz ise, resmî devlet tarihçiliği demek olan “Vak’anüvislik” sıfatının mevcut olmadığı da o derece şüphesizdir.

Nihayet, Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı’nın “On dokuzuncu asır başlarına kadar Türk İngiliz münâsebatına dâir vesikalar” adlı makalesinin Belleten “50. cilt (1950)” de çıktığı kaydedilmekte (Bibliyografya, s. 213) ve notlarda da hep “Belleten 50” diye gösterilmektedir (s. 15, Not. 2 ; s. 22, Not. 1 ; s. 36, Not. 1 ve s. 55, Not. 2). Belleten’in henüz 50. cilde varmadığı gözönüne alınarak buradaki “cilt”, “sayı” olarak düzeltilibilirse de, 50. sayıda böyle bir makale mevcut değildir. Zira Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı’nın bu makalesi Belleten’in 50. sayısında değil XIII. cildinin 51. sayısında ve 1949 da intişar etmiştir.

Son olarak eserde takip edilen “transkripsiyon” sistemi üzerinde de biraz durmak faydalı olacaktır. Bu hususta da fazla teferrüata kaçmaksızın karakteristik birkaç misâl almakla yetineceğiz :

Osmanlıların gayri müslimleri “kefere” olarak bir bütün telâkki etmeleri dolayısıyla “el-kefere millet-i vahide” düstûru anılmaktadır (s. 94). Bu düstûru ifade eden ibarenin Arapça olduğunu izaha hacet yoktur. Binaenaleyh Arapça bir ibarenin Farsça terkip kaidelerine göre “millet-i vahide” diye transkripsiyonunu vermeğe de imkân yoktur. Onun içindir ki bunun “el-küfrü milletün vâhide” diye yazılması gerekirdi.

Selânikî’den nakledilen pasajda “Sair yarıktan hatrı ateş-efşan hey’eti hari-ciyesi şekl-i hınzırlar idi” cümlesindeki (s. 79) “hatrı” kelimesi herhalde “gayrı” olmalıdır. Nitekim Prof. İ. H. Uzunçarşılı ve H. Dereli’nin tetkiklerinde bu kelime “gayri” diye okunmuştur (Belleten, 51, s. 578 ; Dereli, adı geçen eser, s. 99).

Mehmed III. in Elizabeth’e yazdığı mektupta halkın “müteheyyici ferhan olmalarına bahis olmasını” rica ettiği hakkındaki cümlenin (s. 164) anlaşılabilmesi için “bahis” in “bâ’is” olması icabeder.

“melâz-ı ve melce-i salâtin-i cihan ve meaz-i ve mence-i havâkin-i devran” terkibinde (Ek III, s. 182) “melâz” ve “meaz” kelimelerinden sonra birer “ve” bulunduğuna göre bunları ayrıca birer “ı” ile sonraki kelimeye bağlamağa lüzum yoktu. Aynı zamanda “salâtin” de “selâtin” olmalıydı.

“Ve Kussamlar ve Kadılar” diye başlayan maddede (Ek. XIII. s. 205, Mad. 7) “Kussam” ı, terekeyi taksim eden şer’i memur demek olan “Kassam” diye yazmak şüphesiz doğru olacaktır.

Verdiğimiz bütün bu tafsilât, sayın Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat’ın eserinin birçok malûmatı ihtiva etmesine rağmen, bunların bir sentez halinde değerlendirilmediğini ve bariz hatalara düşüldüğünü, göstermeğe yetmiştir sanırız. Eserin yeni baskısında bunların düzeltilceğini ümit ve temenni etmekteyiz.